

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЛОКАЛЬНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ КОНТЕКСТИ

**Збірник матеріалів науково-практичної
конференції**

24 квітня
2025 року

Київ 2025

Суспільно-політичні трансформації у ХХІ столітті: локальні, національні та глобальні контексти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2025 р.) / під заг. ред. М. Трофименка. К. : МДУ, 2025. 113 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу «Інтернет» Вченою радою історичного факультету Маріупольського державного університету (протокол № 8 від 21 травня 2025 року)

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні трансформації у ХХІ столітті: локальні, національні та глобальні контексти». Видання адресовано науковцям, викладачам, здобувачам, а також усім, хто цікавиться актуальними проблемами суспільно-політичних трансформацій у сучасному світі. В матеріалах конференції представлена оригінальна думка учасників. Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

Волониць Віра,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології,
Маріупольський державний університет
Шипік Наталя,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології,
Маріупольський державний університет

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РАДЯНСЬКИХ ДІЛОВОДНИХ ДОКУМЕНТІВ ЩОДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ФРАНЦІЇ ПЕРШИХ ПОВОЄННИХ РОКІВ

Українська економічна еміграція у повоєнній Франції була представлена трудовими мігрантами з довоєнної Польщі, які виїхали у пошуках кращого життя. Франція була привабливим напрямком для робітників-емігрантів з Польщі через високий рівень життя та потребу в робочій силі для відновлення після Першої світової війни. До 1939 року головним споживачем трудової імміграції була французька промисловість: шахти, металургія, шляхи, будівництво. Тому осередки компактного мешкання утворилися саме в промислових районах – Лотарингії та Ельзасі, північної Франції, департаментах Норд і Па-де-Кале, у вугільних районах центральної та південно-східної Франції - департаменти Пюї-Де-Дім, Тарн, Авейрон, Люар, Гард, а також у передмісті Парижа-Аржантою, Сен-Дені, Стен. Частина української еміграції працювала в промисловості а інша частина у сільському господарстві [1, с.331].

Наприкінці Другої світової війни, коли радянське керівництво здійснювало масове, і не завжди добровільне, повернення додому радянських громадян, у фокус державних структур потрапили також українські трудові мігранти у Франції. Цю категорію розглядали не лише важливим людським ресурсом для використання у відбудові економіки. Їх вважали вагомим чинником у боротьбі з політичною еміграцією. Метою було вилучити трудових мігрантів з під громадського впливу, не допустити його політичної «індоктринації» національними ідеями, перешкодити формуванню масового, цілісного еміграційного середовища. У широкому контексті був розрахунок на деякі політичні дивіденди у ідеологічному протистоянні із так званими західними імперіалістами, що набуло актуальності на початку холодної війни.

Українські трудові мігранти не мали радянського громадянства, але Радянський Союз наполягав на праві примусового повернення всіх осіб, які походили з його кордонів 1945 року. Проте інструментів для реалізації подібних вимог в умовах мінливої міжнародної

ситуації, поменшало. Західні держави обмежили своє визначення радянського громадянства особами, які мали його в 1939 році [2, с.99]. За таких обставин довелося робити ставку на агітаційно-пропагандистську роботу аби отримати цілком добровільні заяви від українських заробітчани на отримання радянських паспортів.

Особлива увага до репатріації саме українців призвела до створення окремої структурної одиниці, співробітники якої мали орієнтуватися у національній специфіці, володіти вмінням і гнучкістю в агітаційно-пропагандистській роботі. При ЦК КП(б)У була створена комісія з переселення українців із Франції, на яку й була покладена основна робота щодо ідеологічної обробки та схиляння до переїзду у «соціалістичний рай» економічних мігрантів. Затверджена урядом СРСР місія, у складі 7 осіб, серед яких таки було два професійних чекіста, прибула у Париж 20 січня 1947 р. та увійшла до складу воєнної місії з репатріації [3, арк.78, 79].

Саме довкола діяльності місії сформувалася певна сукупність документальних джерел, що містять чимало корисної для вивчення українських трудових мігрантів інформації. Серед них, передусім доповідні записки місії та офіційне листування органів партійно-державного керівництва. Авторками проаналізовано передусім діловодні матеріали, які зберігаються в фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки. Матеріали офіційного листування надають деяке уявлення про чисельність та територіальне розміщення цієї категорії мігрантів. Згідно документів, чисельність економічної еміграції становить 45-50 тис. осіб разом із сім'ями. Проте, «точного обліку, скільки українців у Франції не має, оскільки всі українці – вихідці західних областей, Закарпатської області та Буковини проживають по польським, чеським, угорським паспортам, і статистикою ніхто не займався». Також зазначалися окремі французькі департаменти компактного проживання українських мігрантів [3, арк.78].

У доповідній записці Секретарю ЦК КП(б)У К. Литвину зауважували значний вплив греко-католицької церкви. Відмічали, що «духовенство роз'їжджає по департаментах для відправлення церковної служби, возять із собою спеціальних «агітаторів», які виступають з наклепами на СРСР». Фіксували поширення «Вісника української греко-католицької церкви», у зв'язку із видавництвом якого згадувався представник Української греко-католицької церкви при Ватикані єпископ Іван Бучко [3, арк.78-82]. Підкреслимо, що партійний апарат ставився до діяльності греко-католицького духовенства вельми вороже. У офіційному листуванні їх називали виключно уніатами, наголошуючи на тому, що вони керуються з Ватикану. Враховуючи, що греко-католицьку церкву в Радянському Союзі ліквідували у 1946 р., негативні конотації не виглядають дивно.

Документи відображають настрої потенційних реемігрантів щодо репатріації. Зафіксовано активне обговорення українцями долі тих, хто повернувся на батьківщину, зі згадкою про арешти та заслання до Сибіру. На підтвердження складного життя українців по поверненню на батьківщину, родичі наводили факти відсутності листів від них або одержання листів з невтішними прикладами облаштування на новому місці. У радянських документах таку інформацію названо «провокативними чутками».

Зауважимо, що радянські джерела зберігають відомості про активність ідеологічних опонентів комуністичної пропаганди - громадські організації української політичної еміграції, окремо згадуючи їх друковані видання та активістів, які протидіяли репатріаційній пропаганді. Так, у листі Кагановичу, зазначалося, що «серед українського населення проводять широку антирадянську роботу різні реакційні «групи» націоналістів та «організації», «видавництва», заохочуваних реакційними силами Англії, США, Аргентини та ін.» [3, арк.21-26]. Відомчі повідомлення складали, послуговуючись шаблонними фразами зі словника радянського пропагандиста. Активно використовували дефініцію «націоналісти» для позначення представників всіх українських політичних течій незалежно від колишньої партійної належності та ідеологічної спрямованості: бандерівців, мельниківців, гетьманців, уенерівців тощо. Це поняття таврувалося владою та впродовж радянського часу було лайливим. Українських діячів демонізували, намагалися представити якщо не прислужниками нацистів, то принаймні до них прив'язати. Це знайшло відображення в офіційних документах у словотворі «українсько-німецькі націоналісти». Боротьба проти українських діячів за кордоном та їх дискредитація ставилася на один щабель з боротьбою проти німецького нацизму. Їх шельмування було цілком суголосне ідеологічним кампаніям боротьби проти українського націоналізму, розгорнутих в підсоветській Україні у повоєнні роки.

Діловодні матеріали відділу у справах репатріації РНК (РМ) УРСР містять відомості щодо методів та форм ідеологічної обробки українців за межами УРСР, у тому числі у Франції. В першу чергу це офіційне листування керівника цього відділу М. Зозуленка з питань проведення політичної, агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи з повернення емігрантів.

Звертає на себе увагу й зафіксований у офіційному листі до Л.Кагановича проект заходів контрпропагандистського характеру, розроблений секретарем ЦК КП(б)У з пропаганди і агітації І. Назаренком та секретарем ЦК КП(б)У з кадрів О. Єпішевим [3, арк.21-26]. В документі були вказані доступні для влади на той час, інструменти інформаційно-психологічного впливу на українців, які перебували за кордоном, щодо їх повернення на батьківщину, але вже в радянську дійсність.

Чималу увагу у документах приділено прорадянській організації «Український національний фронт», яка була інструментом пропагандистської роботи компартійного керівництва за повернення мігрантів на батьківщину. Так, у доповідній записці Секретарю ЦК КП(б)У К. Литвіну були окреслені основні напрями її діяльності. Окремо наголошували на тому, що навіть серед активістів не всі розуміють, що головним завданням має бути сприяння реєстрації і оформлення радянського громадянства.

Отже, радянські діловодні документи є важливим, але ідеологічно заангажованим джерелом для вивчення українських трудових мігрантів у Франції в перші повоєнні роки. Вони містять обмежену інформацію щодо чисельності, місць компактного проживання українців та фіксують настрої щодо можливого переїзду до Радянського Союзу. Втім, інформаційне наповнення демонструє зосередження уваги передусім на протидії реальним і

потенційним ідеологічним опонентам, а саме греко-католицькій церкві й українським політичним організаціям.

Література

1. Ткачов С. Історичні передумови реєміграції українців з Франції після Другої світової війни. *Migracijske teme*, Zagreb, № 4, 1998. S.315–337.
2. Dyczok Marta, *The grand alliance and Ukrainian refugees*. Oxford, 2000. 277 p.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ України). Ф.1. Оп. 23. Спр. 4352. 219 арк.

Іщук Міла,
1 курс, перший (бакалаврський) рівень,
освітня програма «Міжнародні відносини та регіональні студії»,
Маріупольський державний університет

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ДОКТРИНИ МОНРО

Доктрина Монро стала основою зовнішньої політики Сполучених Штатів у 1800-х і 1900-х роках і значною мірою вплинула на те, як Сполучені Штати сприймають міжнародні відносини. Ця доктрина була оголошена президентом Джеймсом Монро у 1823 році і передбачала, що європейські держави не повинні втручатися у справи американського континенту. Водночас вона також підтримувала ізоляціонізм Сполучених Штатів у справах Європи. Актуальність цієї теми для наукового аналізу зумовлена необхідністю глибшого розуміння довготривалих стратегічних орієнтирів зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, що зберігають впливовість у міжнародних відносинах навіть у XXI столітті. Доктрина Монро, проголошена ще у 1823 році, демонструє виняткову політичну живучість, трансформуючись відповідно до змін глобального середовища та геополітичних інтересів США. У контексті зростання конкуренції між провідними світовими державами, посилення регіонального суперництва у Латинській Америці та активізації діяльності зовнішніх акторів – зокрема Китаю та Росії – в Західній півкулі, звернення до доктрини Монро як історичної та ідеологічної основи американського стратегічного мислення набуває нової значущості. Її принципи, попри формальну архаїчність, залишаються інструментом легітимації політики стримування, інтервенцій та захисту американських національних інтересів. Аналіз еволюції цієї доктрини дозволяє виявити механізми безперервності та адаптації зовнішньополітичних концептів у динамічному міжнародному середовищі.

Спочатку доктрина Монро була реакцією на прагнення Священного союзу (особливо Іспанії та Франції) відновити свої втрачені колонії в Латинській Америці. Ці держави намагалися скористатися післянаполеонівською реставрацією монархій у Європі, щоб відновити колоніальне панування в Новому Світі, зокрема у таких країнах, як Аргентина,